

A türelem pedagógiai ereje

„A tolerancia a szabadság megvalósulása,
belátásos kölcsönösség eredménye”.

(I. Kant)

A türelem összetevői

Erkölcsei tulajdonságot jelöl a türelem szó, nehézségek elviselésére utal: problematikus helyzeteket kell elviselnie a toleráns egyénnek, s a kellemetlen feladatokat is el kell végeznie. A türelemmel rendelkező ember vállalja a nehézségeket, úrrá lesz a kényelmetlenségeken, erős akaratral és kitartással rendelkezik, a sikertelenségeket fel tudja használni hibái kijávitására és az újrakezdéshez. Az egyén társaihoz való viszonyát is áthatja a türelem, ez megmutatkozik döntéseiben, mások érdekeinek figyelembevételében, az együttes tevékenységben, a társak magatartására való nyugodt reagálásban, a megértő elfogadásban, egyének és csoportok tiszteletben tartásában. A vele kapcsolatot tartó személyek hibáinak felismerése után a türelemmel rendelkező ember kitartóan alkalmazza a felvilágosítást, az érvelést, társai gondolkodásának és tevékenységének megváltoztatása érdekében az erőszakmentes megoldásokat, nevelési eljárásokat részesíti előnyben. Türelem és nevelés a plurális pedagógiák elméletében és gyakorlatában egyaránt helyet kap, s a tanár-diák kapcsolatokban, a pedagógusok – szülők – vezetők tudatos vagy spontán kontaktusaiiban, az óvónők-tanítók-tanárok feladatokat végrehajtó tevékenységeiben valósul meg. Kudarok esetén a türelmes nevelő bízik tanítványaiiban, nyugodt és kiegyensúlyozott, nem idegeskedik, magatartása barátságos, derűs marad, tanítványai a legnehezebb helyzetben is számíthatnak rá. A türelmes pedagógus kongruenciáját a tanulók elismerik, s a hitelessége igényes követelmény-támasztással párosul, nevelése-oktatása sikereket eredményez.

A nevelési-oktatási folyamatban a toleranciával és toleranciára nevelésben az óvónők, tanítók, tanárok, kiszélesítik hatásrendszerüket. A türelem gyakorlati megvalósulásának fontos összetevője a tapintat. A pedagógusok a gyerekeket és ifjakat egymás megértésének szándékából nevelik toleranciára. Ez empátiát feltételez, a nevelő nyomonkövetheti, hogy a tanulók közül ki veszi észre társai gondjait, nehézségeit, problémáit. A diákok arra is reagálnak, hogy mi jelent örömet és derűt a másoknak. A tapintatos gyerek és ifjú nem erőlteti rá magát társaira, a kölcsönösségen nyugvó tolerancia elsajátítása lehetővé teszi, hogy a fiatalok pontosan „mérjék fel” és méltányolják, hogy a csoport többi tagja mit tud elviselni. Ezt egymás között – vagy a tanár közreműködésével – meg lehet beszélni, s a tanulók egyenként és tapintatosan jelezhetik, mikor válik valaki vagy valami terhéssé számukra. A tapintat szóbeliségben, magatartásban, viselkedésben, gesztusban nyilvánul meg, melynek legfőbb jellemzője, hogy figyelembe veszi a vele kapcsolatot tartók érzékenységét. A tolerancia által támasztott igényből következik az egymás iránti figyelmesség. Márai Sándor írja: „A tapintat és gyöngédség, mely mint valamilyen csodálatos zenei hallás, örökké figyelmeztet egy embert, mi sok, mi kevés, az emberi dolgokban mi szabad, és mi túlzás, mi fáj a másoknak... Ez a tapintat, mely nemcsak a megfelelő szavakat és hangsúlyt ismeri, hanem a hallgatás gyöngédségét is.” A tapintat és a figyelmesség árnyalt ismerete és figyelembevétel sok segítséget nyújthat a toleranciára nevelésben.

A tolerancia megvalósulása az udvariasság, mely a társas érintkezés szabályait, a társak iránti tiszteletet és megbecsülést, a különböző nemű, életkorú, műveltségű, szándékú emberek előzékenységét, szolgálatkészségét, fesztelen viselkedésmódját foglalja magába. „Nem elegendő ismerni az udvariasság szabályait, mert ha követjük is, legfeljebb küszöbére érkezünk az udva-

riasságnak. Legyenek pontosak, hajlékonyak a mozdulatok: semmi merevség, semmi habozás. A legkisebb bizonytalanság is nyomban lelepleződik. Micsoda udvariasság az, amely nyugtalanít” – írja Alain. Udvariatlanság a következménye a túl sok szenvedélynek és indulatnak, a magabiztosságnak, az erőszakosságnak, a féltelenségnek és félelemnek, a hangoskodásnak.

Tisztelet és türelem a nevelés folyamatában szorosan összetartozó fogalmak. Bárdos László megállapítása szerint azok iránt érzünk tiszteletet, akiktől gyermekkorunkban félünk (szülők, tanítók). „A bölcsen és szervezeten fölénk rendelt tekintélytől”. A tekintély gyermekkorban akkor fogadható el, ha türelmes és megértő. Ifjúkorban a fiatalok saját elhatározásukból ragaszkodnak valakihez, és tiszteletet éreznek iránta. Ez a tisztelet nem készen kapott, hanem kialakul, létrejön. Az egykorúak között gyakran barátságban nyilvánul meg. A felnőtté érés időszakában az elismerés és a nagybecsülés megnyilvánulása a tisztelet. Mester-tanítvány kapcsolatok jönnek létre, melyben benne foglaltatnak a szellemi intellektualitás, a példa és a példakép, a szakmai kompetencia, a bevezetés a szakterület „titkaiba”. A mester beilleszti tanítványa tevékenységébe: a ismeretet, a tudást, a morális értékeket. Idővel felszínre kerülnek a mester gyengeségei: mulasztásai, esendősége, tudásának hiánya, határozatlansága, görcsössége, nehézkes stílusa. Ilyen esetben a tanítvány „tiszteletteljes toleranciájára” van szükség. Nietschéttől valók a következő gondolatok: „Most meghagyom nektek: vesztítetek el engem és találjatok magatokra”.

Társadalmi tolerancia

„Ha nem alakul ki olyan társadalmi légkör, amelyben megvetés sújtja azt, aki demagóg módon uszít, akkor inkább ne beszéljünk toleranciáról”.
(Bayer József)

Magyarországon a leggyakrabban használt szavak közé tartozik a tolerancia. Arra azonban nem gondolunk, mit is takar ez a szó. Az idegen szavak szótára a tolerál szó jelentését az eltűr, elvisel kifejezésekben jelöli meg. Érdemes elgondolkodni, hogy társadalmi méretekben mit is jelent a tolerancia.

Sokan és helyesen állapították meg, hogy elfojtott konfliktusok jellemezték a közelmúltban társadalmunkat. Az emberek nagy része belenyugodott az adott helyzetbe, elfogadta a tekintélyelvű vezetést. Nem is tehetett mást! Az ország lakossága addig volt toleráns a hatalommal szemben, míg az élet minden területére kiható válság be nem következett. A rendszerváltozás megnyitotta a konfliktusok szelepeit: a kirekesztettek, a megbélyegzettek, a méltánytalanságot és sérelmeket elszenvedők a demokráciában szót kértek és kaptak. Megindult az igazságtalanságot elszenvedők ügyeinek orvoslása. Országunk lakossága hihetetlen toleranciáról tett tanúbizonyságot. Az indulatokat és gyűlölködést gerjesztő – elégtételt biztosító – tolerancia mellett megjelent a megbocsátó türelem is. Az elmúlt időszak hibáit elítélte ugyan a közvélemény, de a „padlóra kerülteket” nem bántalmazta. A társadalom kíméletes volt, ritkán alkalmazta a megalázást. Remélhetőleg a demokrácia fokozatosan megteremti a lehetőséget a jogállamiság kibontakozására, melynek megerősödésével párhuzamosan megszilárdul az emberek tűrőképessége is.

Jogállamban képzelhető csak el, hogy az állampolgároknak kialakul a maguk igazságát és erkölcsiségét védő képesség, mely egyben tiszteletben tartja a másik ember értékét, igazságát és erkölcsét. Az emberi jogok megfogalmazzák, hogy „minden ember szabadsága addig terjed, amíg a másik ember éppoly értékes és éppúgy sérthetetlen szabadságát nem korlátozza”.

Érdemes megszívlelnünk Bayer József tanácsait, melyek így hangzanak: „A tolerancia dialógikus viszony: a másikat nem zavaró tényezőnek tekinti, hanem olyannak, akire szüksége van, akivel együtt kell és akar élni, és ezért közösen kell kialakítaniuk az elviselhető, sőt örömteli együttélés feltételeit. Nem elég hallgatni és tűrni a másikat, – a tolerancia aktív viszonyt jelent,

meg is kell hallanunk, amit a másik mond, és figyelnünk kell az igazára és az érdekeire.” A tolerancia belátásos kölcsönösséget, humánus magatartást, műveltséget és nyíltságot követel meg.

Azary Béla jövőbe néző prognózisában (és e cikk írójának naiv óhajában) megfogalmazódik, hogy váljék a jövőben jellemzővé egymás megbecsülése, kölcsönös segítése, a bizalom térhódítása. Szűnjön meg a kiegyensúlyozatlanság, váljék feleslegessé az elkeseredés, s a cselekvés számolja fel a fásultságot és a közönyt. Olyan demokráciában kívánunk élni, melyben minden ember fontosságát az is jelzi, hogy toleránsak vagyunk vele szemben. Elérkezettnek látszik az idő, hogy társadalmunk elhagyja egymás elítélését, megszegényítését. Ha valakiről hazugan, rágalmazó, megsemmisítő módon terjesztenek információkat, a lehető legnagyobb intoleranciát követnek el vele szemben. Nem lesz addig szabad a társadalom, míg az egyes személyek emberi méltósága, mássága nem érvényesülhet. A gyűlöletet, az okatlan ellenségeskedést csak egy mindent megtisztító társadalmi tolerancia képes megszüntetni. Türellemmel lehet a társadalmat – s benne a pedagógia elméletét és gyakorlatát – megváltoztatni.

Nem mindig szabad és (nem minden áron) lehet toleránsnak lenni. A behódolás a beleszólást, az alulról szerveződés lehetőségét, az autonómiát, a másként gondolkodást és cselekvést semmisíti meg. A behódolás alávetettséget jelent, s az érdekek elfogadott és belenyugvó érvényesítését, mert e magatartás „előnyöket” biztosít. Előfordulhat, hogy egyes emberek vagy csoportok behódolással igyekeznek elkerülni kellemetlen helyzeteket, stigmatizálásokat (intoleráns intézkedéseket, megaláztatásokat). Vannak olyan emberek, akik azért igyekeznek egy csoportba bejutni, hogy elkerüljék az adott csoport tagjainak kritikáját. Ezért azt teszik, amit elvárnak tőlük, s így fokozatosan elvesztik önállóságukat és önbecsülésüket. Toleráns gondolkodás és magatartás nem zárja ki a kritikát az embertelennel, a hozzáértés hiányával, a pöffeszkedéssel és cinizmussal, a helytelen intézkedésekkel szemben. A pedagógusoknak természetes megnyilvánulása, hogy érdekeik védelmében, minden olyan kérdésben, mely az oktatásra-nevelésre vonatkozik, az óvónők, tanítók autonómiáját és tüllelenőrzöttségét érinti, a demokrácia visszatartására irányul, a szabadságot korlátozza, utasítással és külső szervek beavatkozása révén akar nevelési-oktatási eljárásokat bevezetni (egyöntetűséget, egységet, azonos gondolkodást és gyakorlatot kíván megvalósítani), nem biztosítja az eltérő pedagógiák érvényesülését, rosszul fizeti és nem becsüli meg a pedagógusokat – felemelik szavukat, és törvényes keretek között szembeszállnak a központosító, jogaikat kétségbevonó, az önkormányzást megsértő törekvésekkel szemben. Az óvónők, tanítók, tanárok önállóak akarnak lenni, s nem viselik el a velük szembeni gyámkodást és manipulációt. Lukovich Tamás írja: „A demokrácia nem születik máról holnapra, az emberek gondolkodásmódjának kell megváltozni ehhez. Nem lehet demokrácia addig, amíg a társadalom gerincét „lelkiismeretét” képviselő középosztálybeli értelmiségi szakemberek jelentős részének tudata „kettős életet” él; este a demokrácia híve, másnap reggel már szakmai elképzelései megvalósítása érdekében autokratikus hatalom, illetve patrónus után vágyakozik.”

Tolerancia az iskolában

„Elsősorban a neveltetés kérdése,
de erkölcsi kérdés is,
hogyan van-e bennünk türelem...
(Oláh Zsigmond)

Az általános és középiskolák fenntartóinak és pedagógusainak egyik célkitűzése lehet, hogy a változások során egy jelenleginél humanizáltabb és toleránsabb intézményrendszert teremtsenek meg. Nem külső hatásra – utasításra vagy intézkedésre – jöhet létre a tolerancia, hanem a nevelés-oktatás folyamatában zajlik le, lassú, – a személyiségekben is lezajló átalakulás, lelki innovációk során. A toleráns tanító tanár, szülő, diák csak a mindennapi gyakorlatban nevelődhet. A

tudatosan létrehozott tolerancia nevelés kérdése, mely lehetővé teszi, hogy az iskolák kapcsolatrendszerének egyik szervező elvéve a türelem váljék.

Minden iskolában más-más eredménnyel járnak a toleranciával szerveződő pedagógiai programok. A tolerancia meghatározza az iskolák szellemét, stílusát, érintkezési kultúráját, eredménye tettenérhető a jó tanár-tanuló kapcsolatokban, a gyerekek egymást megértő és segítő tevékenységében, az élet minden területét átható jóakarásban, a diákok magatartásában és viselkedésében naponta keletkező konfliktusok megoldhatóságában. A tolerancia elve az iskola tényezőinek mindegyikétől megköveteli az egymás felé fordulást, a figyelmességet, a másik szempontjainak elfogadását, az együttérzést, a bizalmat, a szeretetet, a megértést, a felelősséget, a kölcsönös engedményeket, a problémák és konfliktusok higgadt és jóakarató rendezését, a társak iránti őszinte érdeklődést és tenniakarást, egymás másságának elfogadását. A felsorolásból kitűnik, hogy a tolerancia meghonosítása egy-egy iskolában szinte a nevelés-oktatás egészének metamorfózisát követeli meg, s az oktatási-nevelési intézmények a türelem más-más szintjét képesek megvalósítani. Látni kell azonban azt is, hogy nem csupán elhatározás kérdése a türelem szellemének érvényesítése az iskolákban. Döntő befolyást gyakorol a tolerancia térhódítására a társadalomban – hivatalokban, a kereskedelmi egységekben, a közintézményekben, utazás alatt, az utcán, a lakóházakban, az orvosi rendelőkben, az országgyűlésen, a sajtóban, a politikai gyűlésen, a televízió képernyőjén, a gyerekek számára készített könyvekben, és tankönyvekben, filmekben stb. – tapasztalható intolerancia. A közvetlen környezet légköre, iskolákat támogató vagy támadó attitűdje – az iskolaellenesség és az iskolabarát törekvések, a szülők igénye és áldozatvállalása, az önkormányzatok viszonya az iskolához, a felnőttek véleménye a fiatalokról, a gyerekek és ifjak viselkedése az idősebbekkel szemben, a lakosság állásfoglalása a nevelési-oktatási intézményeket érintő parlamenti és helyi döntésekről, a kialakult gyermekkultúra, a hátrányos helyzetűek és a kisebbségben lévők iskoláztatásával kapcsolatos közvélemény, az elit iskolák és a gyenge eredményt elérő oktatási intézmények közötti nagy különbségek, szegények és gazdagok gyermekeinek iskoláztatási lehetőségeiben tapasztalható nagy különbségek, a vállalkozók és a munkanélküliek gyermekeinek esélyei az iskolákba való bekerülésre – egyaránt igényli a tolerancia pedagógiai hasznosítását.

Pedagógiai szempontból „a tolerancia magatartásmód, stílus, érintkezési forma és szervezeti struktúra együttese. Az iskolai szervezetfejlesztés eredményei gyümölcsözően hasznosíthatók a kívánatos türelem kialakítása érdekében.” A fokozatosan önállóvá váló iskolák eltérő értékrendszereket képesek létrehozni, így más-más igényeket tudnak kielégíteni. Az iskolán belül a tényleges pedagógiai eredmények alapján vívják ki az elismerést az egyes pedagógiai programok –, s a programokat megvalósító óvónők, tanítók, és tanárok. A sikeres pedagógiákból egyfajta új típusú türelem következik, mely lehetővé teszi a szülők, diákok eredményes pedagógiához való hozzáférést. Iskolákon belüli pedagógiai programok választhatósága biztosíthatja az intézmény toleranciáját a szülők iránt. A szülők kifejezhetik választásukat, elismerésüket a számukra értékes pedagógia-pedagógus iránt, az elutasított (nem választott) programokkal szemben kifejezésre juttatják intoleranciájukat. Pedagógiai nézőpontból a tolerancia magatartásmód és viselkedésforma. „Valamennyiünk számára nagyon fontos – írja Joseph P. Forgas –, hogy interakcióinkban és személyes kapcsolatainkban örömről teljen, és sikereket érzünk el. Személyközi viselkedésünk nem tekinthető csupán magánéletünk egyik fontos részének. Egyre több ember dolgozik olyan területen, ahol a más emberekkel folytatott interakciókra való képesség talán a legfontosabb alkalmassági követelmény”. A tolerancia az óvónők, tanítók, tanárok magatartásának alapkövetelménye, a türelem birtokában építhető ki a kapcsolatrendszer. A toleranciát az eltérő pedagógiák más-más értékekkel színezik. A keresztény toleranciáról Nyíri Tamás kifejti, hogy az egyik ember lelkileg van ráutalva a másik emberre. Ahhoz, hogy emberré legyünk, nemcsak a másik szolgálatára van szükségünk, hanem magára a másik emberre is. Nem tudunk megbízni magunkban, ha nincs, aki

bízik bennünk. Értékeinket nem tudjuk felmérni, ha nincs, aki személyiségjegyeinket értékesnek tartja. Tolerancia nélkül nem találhatunk rá életünk értelmére, ha magatartásunk nem ad értelmet mások életének. Vannak, akik az empátia érvényre jutásával kívánják a toleranciára nevelést gazdagítani. Az empátia „sűrített türelem”, mely lehetővé teszi, hogy a gyerekek és az ifjak társaik felé forduljanak, kíséreljék meg átérezni a másik szorultságát, örömet. Érdeklődést tanúsítanak egymás iránt, mely kiváltja az egymáshoz közeledést. Az empátia a toleráns magatartáshoz olyan motívumokat biztosít, melyek birtokában a diákok aktívan és önkéntesen vállalják a segítségnyújtást. A toleranciához kapcsolható a szolidaritás is, mely tevéleges együttgondolkodást és együttérzést jelent. A gyerekek saját érdekeiket másokkal való szolidaritással valósíthatják meg. A pedagógusok egy része a türelmes magatartás végső eredményének a jómodort tartja, mely toleranciát biztosít mindenkivel szemben, s érvényre juttatja a tapintatot. A társadalmi érintkezés alapvető követelménye az elfogadhatóság, melyet a mindennapi életben jómodornak neveznek. „Viselkedni tudásról” van szó, mert íratlan szabályok irányítják a helyes (elvárt) viselkedést, a tiszteletadást (köszönet) társasági-társalgási szokások rituáléját. A beszéd, megbeszélés, beszélgetés, vita, eszmecsere, beszámoló, előadás, társalgás – nyújtja a legtöbb lehetőséget a türelem konkrét megnyilvánulásaira. Durva, badar, ocsmány, sértő, mosdatlan, trágár beszéd eltávolítja az embereket egymástól, az udvarias kommunikáció kölcsönös megbecsülést, tiszteletet – esetenként szeretetet – fejez ki. Szóbeli megnyilatkozásaikba a jómodorú tanulók tompításokat és erősítéseket alkalmaznak, ezek biztosítják a tapintatot, a toleranciát, a „diplomáciai” érzéket. Nyelvi illem nélkül nincs kultúra, s nem alakulhatnak ki toleráns kapcsolatok.

A nevelési tényezők türelme

„Mindig fel kell tennünk a kérdést:
„cui prodest?” Kinek az érdeke?”

(Lóránd Ferenc)

Társadalmi-gazdasági ellentmondások változásokat váltanak ki. A metamorfózisok idején van a legnagyobb szükség a türelemre. Emberi sorsokban, intézményekben történnek meg az átrendeződések és a gyökeres átalakulások. A változtatni akarás, régihez ragaszkodás, innovációtehetetlenség, korszerű-elavult, pluralitás-egységre törekvés, tervgazdaság-piacgazdaság, sikerkudarcc, igazságkeresés-hazudozás, őszinteség-képmutatás, kongruens magatartás-ügyeskedő szélhámosság ellentétek választás elé állítják az embereket. Az átalakulás kínokkal és emberi sorsok új alapokra helyezésével jár. A változtatni tudás az egyik alapvető érték, a jövő feltételévé válik. A társadalmi, intézményi, egyéni tolerancia alapvető feladata ebben a helyzetben, hogy szolgálja az emberek társadalmi gazdasági boldogulását, lelki innovációját, egyéni sikereit. A változások elviselése jelenti a valóságos – élet által diktált – türelmet. A váltás és változtatás átforgalmaz, pluralizálja a pedagógia elméletét és az iskolarendszer gyakorlatát. Pedagógiai eszközökkel – toleranciára neveléssel – eredményes hatásrendszer hozható létre, mely a sokféle pedagógiai törekvés megvalósításához biztosítja a megértést, a másság elismerését. Igény, hogy iskolaigazgatók, pedagógusok – még a tanulók is – összefüggéseiben vizsgálják a változásokat. Felszínesség a következménye, ha a pedagógus az ellentmondásokat egymástól élesen elkülönítve – csak pozitív és negatív jellemzőiben – szemléli és kezeli. A pedagógusok, igazgatók, szülők, tanulók gondolatainak, érdekeinek, cselekedeteinek merev és elutasító megítélése helyett elfogadó-befogadó toleranciára van szükség. Maróti Sándor írja: „A dolgok változását ellentmondásokra visszavezethető felfogás problémákat lát az események alakulásában, amelynek egyszerre van pozitív és negatív hatása. A változások megítélésében tehát nincs helye a fehér és fekete színű minősítéseknek, mert a valóság ezt sohasem igazolja”.

Változásra – változtatásra alkalmas iskolaigazgatókra van szükség a iskoláknak. A tolerancia legfőbb biztosítékai a törvényekben vannak, ezek ismerete és betartásának elősegítése a

vezetők legfőbb feladata. Eredményesen dolgozó iskolaigazgató a fokozatosan átalakuló társadalomban az lehet, aki az általa vezetett intézményben meg tudja valósítani a demokráciát, biztosítja a szülők iskolát és pedagógiai programokat választó jogait, figyelembe veszi a „megrendelők” igényeit, az iskola életének alakításába bevonja kollégáit, a tanulókat, a szülőket, az iskolát érintő minden kérdésben konzultál az érdekeltekkel; együtt tud működni az intézmény érdekvédelmi szerveivel, s biztosítja intézménye képviselőletét különböző fórumokon; tudatosítja az iskola előtt álló feladatokat, és felszabadítja a tanári karban lévő változtatási igényeket, ambíciókat, korszerűsítési törekvéseket. „A belülről irányított autonóm emberek vágnak az érvényesülésre, ők azonban elsősorban önmaguk megvalósítását tekintik sikernek. Számukra képességeiknek és igényeiknek megfelelő tevékenység a kielégülés elsődleges forrása, azonban munkakedvük csak akkor lesz tartós, ha erőfeszítéseiket, eredményeiket környezetük, munkatársaik, főnökeik is akceptálják. Az alkotó forrás kiapad, ha az elismerés folytonosan újra nem táplálja.” Az iskolaigazgató ismerje fel, hogy a pedagógia gyakorlatának legfőbb hajtóereje a tényleges munka (teljesítmény) elismerése. Nem könnyű feladat a nagy eredményeket elérő pedagógusok tolerálása kollégái részéről, mert aki változtat, az új mellett kötelezi el magát. A régi mellett lekövetkezők éppen ezt nem tudják tolerálni.

„Toleráns iskolavezetésre van szükség – állapítja meg Pócze Gábor –, amely a testület lassabban mozduló vagy elkényelmesedett tagjaival szemben érvényre juttatja a türelmet. Támogatja viszont azokat, akik aktivitást mutatnak az új ismeretek, készségek megszervezésében, sőt azok hasznosításában.” Borkai Róbertné szerint a pedagógusoknak joguk van ragaszkodni konzervatív értékeikhez, s az iskola kötelessége, hogy nyújtson védelmet az eltérő értékrendszerek összeütközéséből következő konfliktusok rendezésében. Az iskolaigazgató vezetői tevékenysége ennél többet igényel: a változó társadalom elvárja, hogy nagyfokú toleranciával támogassa, segítse iskolájában a különböző pedagógiai koncepciók és megvalósítási eljárások érvényre jutását.

Óvónők, tanítók, tanárok akkor nevelhetnek türelemre, ha rendelkeznek a tolerancia megteremtéséhez szükséges megértéssel, beállítódással, eltérő nézetek és álláspontok eltűrésével, belátással, érzékenységgel, közreműködőképességgel, együttműködési készséggel, jóindulattal, figyelmességgel, a másással, a másokkal való elismerésével, önreflexióval, eltérő személyiségek tiszteletben tartásával, a megbecsülés és elismerés kinyilvánításával; a szuverén ember elfogadásával; a megbocsátás képességével, felelősséggel, demokratikus nevelési (vezetési) stílussal. Természetesen nem minden toleráns szemléletű pedagógus rendelkezik minden ismérvvel (tulajdonsággal). Néhány toleranciára utaló tulajdonság elegendő az eredményes oktatáshoz-neveléshez. A türelem pedagógiai ereje akkor teljeseedik ki, ha az óvónők, tanítók, tanárok teljes személyiségét – beállítódását, törekvését, szándékát, készségeit és képességeit, magatartását, viselkedését, értékelését – áthatja a tolerancia. A toleráns pedagógus helyesen alkalmazza a türelmet igénylő és kiváltó módszereket: beszélgetés, megbeszélés, kérdés, eszmecsere, társalgás, vita, vetélkedő, verseny, ünnepség és ünnepély, dramatizált feldolgozások, tanulmányi kirándulás.

A toleranciával toleranciára nevelés nagy ereje és hatásrendszerének eredménye abban is megnyilvánul, hogy elősegíti a tanulók értékelsajátítását. A fokozatosan átalakuló társadalomban értéknek számít a vagyon, a pénz, a teljesítmény, a siker, a karrier, az öröm, a humor, az egyéni érvényesülés, az automónia, a hit, a szeretet, az üdvösség, a közéleti felelősségvállalás, a szabadságjogok, az emberi méltóság, az elismerés, az üzleti élet, a nemzetiségi kultúra, a pragmatizmus, a vállalkozói szellem. A pedagógus türelemmel felvértezve segíti ezeknek – és más értékeknek – a beépülését a gyerekek és az ifjak személyiségébe, s arra készíti tanítványait, hogy tolerálják egymás eltérő értékeit. Kamarás István szerint az érték az, amit egy társadalmi csoport értékesnek tart normatíve (minősítve, ítélkezve) és praktikusán (viselkedésben, magatartásban megvalósulóan). Érték a dolgoknak tulajdonított minőség. „Értékvesztő – Kamarás István megfogalmazásában – az aggályoskodó, aki csak akkor teljesíti kötelességét, ha hajlamai ellen cselek-

szik, és csak akkor érzi, hogy jót és jól cselekszik, ha kötelességét teljesíti. Értékvesztő a rezignált, aki csak elemi kötelezettségeire szorítkozik, hogy ne érje csalódás. A cinikus, aki lekicsinyli a magasabb értékeket. Fájdalommal teli, aki az érték nagyságát csak az áldozaton tudja lemérni. A stréber, aki látszólag a jót akarja, de belül azt, hogy másoknak rosszabb jusson... A pluralizmus választási lehetőséget jelent, az pedig nem feltétlenül zavar, hacsak nem a bőség zavara. Értékzavarról akkor beszélhetünk, amikor nem tudunk választani, mert összerosódnak az értékek". Hogy mindenki az érdekeinek megfelelő értéket választhassa, toleranciára van szükség. A többféleség elfogadhatóvá válását a türelem segíti elő.

Gyerekek és ifjak tapasztalják, hogy a társadalom rétegeiben, csoportjaiban heterogének az érdekek, az értékek választása is eltérő. Iskolán belül is megjelennek a más-más igényt kielégítő értékek. A különböző értékek ellentétesek, az eltérés maga is érték, tolerancia birtokában ezek megérthetők és elfogadhatók. Az eltérések kulturált kezelése nevelés kérdése, arra készíteti a tanulókat, hogy egyeztessék össze saját nézeteiket és cselekedeteiket mások nézeteivel és cselekedeteivel. Alapkövetelmény, hogy a tevékenységben mindvégig jelen legyen a tisztelet. Lóránd Ferenc írja: „Ha a pedagógus (a tantestület) fokozottan érdekeltté akarja tenni a gyerekeket saját viszonyaik alakításában, ha ez alapként hatja át az iskolát, akkor ennek rengeteg változata lehetséges. De nem lehetséges az olyan innováció, mely a vak engedelmesség technológiájának fejlesztésére irányul”. A nevelés biztosítja, hogy a diákok nem lesznek csupán értékelőfogadók, hanem eltérő értékeket ismerve maguk választják ki saját értékeiket. A türelem készítheti a tanulókat a mérlegelésre, a döntésre és az önállóságra. A gyerekek és az ifjak érdeke valósul meg az önálló értékválasztásban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Márai Sándor: Füves könyv, Copryvit by, Bp., 1946. 145. p.
Alain: Elmélkedések, Műhely, 1992/1. sz. 4. p.
Vigília: 1993/1.sz. 65.p.
Bayer József: A türelem esélye és a békétlen átmenet, Kritika, 1990/9. sz. 7. p.
Azary Béla: „Őh remélj, remélj egy jobb hazát!”, A tanító, 1990/1. sz. 1. p.
Lukovich Tamás: Demokrácia, településtervezés, Építészeti Szemle, 1992/2. sz. 274. p.
Pócze Gábor: Toleráns iskola, Iskolakultúra (társadalomtudomány), 1993/10. sz. 73-75. p.
Forgas, P.J.: A társas érintkezés pszichológiája, Gondolat K., Bp., 1989. 217-220., 228. 229. p.
Nyíri Tamás: Az ember a világban, Pedagógia és Minőség, 1980/5. sz. 4. p.
Maróti Sándor: A műveltségkép alakulása, Holnap, 1993/2. sz. 43. p.
Márton József: Karrier – tegnap és ma, Vezetéstudomány, 1992/4. sz. 36. p.
Kamarás István: Íme az ember!, Oktatókutató Intézet, Educatio 12., Bp. 1990. 238-239. p.
Lóránd Ferenc: A kísérlet és az innováció szerepe a pluralista oktatásügyben, Új Pedagógiai Szemle, 1991/7-8. sz. 16-17. p.

DR. H. TÓTH ISTVÁN
Tanítóképző Főiskola
Kecskemét

Tények, adatok, összefüggések az olvasásra szánt órákról

Az irodalomról sokan, sokféleképpen vélekednek. Mi – másokkal együtt – nevelésszociológiai aspektusból azt valljuk, hogy „az irodalom az ember alanyi szükségleteinek (élményszükségletének és információsükségletének) kielégítését szolgálja anélkül, hogy valóságos (esetleg